

kararın Rab Yahova'nın emri olduğuna inanılmıştır (I. Samuel, 15/3). Bu katliam kararı yalnız semiz hayvanlar hariç tamamen uygulanmış ve ele geçirilen memedeki çocuklar dahi öldürülmüştür. Buna karşılık Amâlekîler ise onların şehirlerini ele geçirdiklerinde, "kadınlardan kimseyi öldürmemişler, küçükten büyüğe kadar hepsini esir alarak sürüp yollarına gitmişlerdir" (I. Samuel, 30/2). Açıklanan bu durum, iki milletin karakterleri arasındaki farklılık açısından fevkalâde dikkat çekicidir. II. Samuel kitabında anlatıldığına göre, son savaşında Filistîler'e mağlûp olan Kral Saul (m.ö. 1020-1000; Kur'an'daki Tâlût), yakınında bulunan bir Amâlekî'ye kendini öldürtmüş ve Saul'un tacı ile bilekliğini Hz. Dâvûd'a (m.ö. 1000-972) getirerek müjdelik almak isteyen Amâlekî de onun emriyle öldürülmüştür (1/1-10; 4/9-10). Bu husus, Amâlekîler ile İsrâiloğulları arasında ezeli bir düşmanlık bulunmasına rağmen Kral Saul zamanında bazı Amâlika kabilelerinin İsrâil ordusuna asker verdiklerini veya ücretle katıldıklarını ortaya koymaktadır (IDB, I, 102). Daha sonra Amâlekîler'in tamamı Hz. Dâvûd tarafından İsrâil hâkimiyetine sokulmuş ve bu kavmin adı VIII. yüzyılın sonlarına kadar bir daha anılmamıştır. Son defa Hizkiya (m.ö. 716-688) zamanında adlarına tesadûf edilmekte ve topraklarının tamamının İsrâiloğulları'nın ellerine geçtiği öğrenilmektedir (I. Tarihler, 14/43).

Amâlika adına Eski Ahid dışında herhangi bir tarihî kaynakta rastlanmadığı için bu kavim hakkında kesin bir hükme varmak mümkün değildir. Ancak Sâmi ırktan oldukları, dolayısıyla Arapça'ya akraba bir dil konuştukları şüphesizdir. Bazı Arap tarihçilerinin, dünyada Arapça konuşan ilk milletin Amâlika olduğuna inanmaları gibi ilk defa Arapça yazanların da yine Edom ülkesinde oturan Medyen halkı olduğunu kabul etmeleri (bk. İA, I, 503), Amâlika ile Araplar arasında kurulan ilginin sadece rivayetlere dayanmadığını, bu rivayetlerde önemli bir gerçek payının da bulunduğunu göstermektedir. Çünkü bugün Arap yazısının menşei sinaitik alfabenin (Sînâ yazısı) oluşturduğu ve bu yazının ilk defa Edom ülkesinde oturan Nabatîler tarafından kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Ayrıca Araplar'ın atası Hz. İsmâil'in soyundan gelen İshmaelîler (Ishmaelîtes) ile annesi Hâcer'in kabilesinden geldikleri sanılan Hagrîler / Hâcerîler'in (Hagrîtes / Hagarîtes) anayurtlarının da Filistin-

Ürdün olduğu (Tekvîn, 21/13-21; IDB, I, 101; a.e., II, 511; a.e., II, 748-749) ve yahudilerin özellikle son yıllarda bir defa daha ortaya koydukları gibi dünyada en fazla Filistinli Araplar'a karşı ezeli bir kin ve nefret hissi besledikleri bilinen diğer hususlardır. Öte yandan Amâlekîler ile Medyenliler tarihte bilinen ilk develi muhariplerdir (IDB, I, 490-491). Eski Ahid, milâttan önce XI. yüzyılda İsrâiloğulları'nı yedi yıl süreyle dağlarda yaşamaya mecbur bırakan Amâlekîler ile diğer göçebelerin (yk. bk.) nasıl kalabalık olduklarını anlatırken, bunların kendilerinin de develerinin de sayıya gelmediklerini yazmaktadır (Hâkimler, 6/5; 7/12). Bu devirden yaklaşık iki yüzyıl sonraya ait Asur çivi yazılı belgelerinde ise Arıbu / Arıbi (Arap) kavim adı ilk defa ortaya çıkarken aynı şekilde deveyle birlikte zikredilmekte ve Araplar'ın, III. Shalmaneser'in (m.ö. 858-834) ordusuna 1000 kişilik bir develi muharip birliğiyle katıldıkları bildirilmektedir (Luckenbill, I, 611).

XX. yüzyılın başlarında bazı ilim adamları, ilk defa milâttan önce XXIV. yüzyıl Akkad çivi yazılı belgelerinde görülen **Meluhha** ülke adını, aralarındaki şekil benzerliğine dayanarak **Amalek** ile birleştirmişler (bk. İA, I, 486-487, bibl.), fakat ortaya kuvvetli delil koymadıklarından ve daha sonraları başka hipotezler de ileri sürüldüğünden şüpheye karşılanmışlardır (bk. IDB, I, 101). Ancak, tipik bir Sâmi kelime olan **meluhhanın**, Akkad diline göre tahlil edildiğinde kökünün **mlh** "tuz" (Ar. mlh, İbr. melah) ve lugat mânasının da "tuz ülkesi" olduğu görülmektedir (Erdem, s. 5). Bu durum ise delilsizliğinden dolayı şüpheye karşılanan eski tezi desteklemektedir. Çünkü Eski Ahid, Amalek kavminin anayurtu olan Edom ülkesinde adı **Ge Amelah** (Ge ha-Melah, "tuz vadisi") olan önemli bir vadiden bahsetmekte (II. Samuel, 8/13; I. Tarihler, 18/2 ve tür.yer.) ve bugün de yine aynı bölgede yerli Araplar'ın **Vâdi'l-milh** (tuz vadisi) dedikleri bir vadi bulunmaktadır. Edom'un kuzeyinde yer alan Lut gölünün (Ölü deniz) yine Eski Ahid'de kullanılan en eski adı ise **Yam Amelah** (Yam ha-Melah) "tuz denizi"dir (Tekvîn, 14/3; Sayılar, 34/3 ve tür.yer.; IDB, IV, 168; İA, VII, 91) ve dünyanın en tuzlu suyuna (% 25) sahip olan bu denizin çevresi de arkasına bakan Hz. Lût'un karısının tuzdan direk haline gelmesi gibi efsanelerin (Tekvîn, 19/26) doğmasına sebep olan, çeşitli şekillerde billurlaşmış tuz kümeleriyle kaplıdır. Dil bili-

mi açısından aynı kelime oldukları şüphe götürmeyen **meluhha** ile **amalek** (bk. İA, I, 487), **amelah** ile birleşmekte ve Kızıldeniz çevresi gibi tuzlu yerlerde aranması gerektiği ileri sürülen (Erdem, s. 3-9) Meluhha'nın Edom dolayları olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum ise Arap tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü III. binyıl çivi yazılı tabletlerinde "kara başlı adamlar" şeklinde tanımlanan Meluhhalılar'ın çöl güneyiyle yarımsı bedevi Amâlekîler olduklarının ortaya konulması, Araplar'ı dünyanın en eski milletlerinden biri durumuna getirecek ve bugün kendilerine üzerinde yaşama hakkı tanınmayan Filistin'in de anavatanları olduğunu gösterecektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb*, I, 6-7; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), I, 203-204, 206-208; Mes'ûdî, *Mürâcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 42, 55-56; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 78, 125, 141, 218, 345; İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, II, 27-28; H. H. Rowley, *Bible Atlas*, London 1967, s. 16; Cevad Ali, *el-Mufaşşal*, I, 345-347; D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, New York 1968, I, 611; Mahmud Esad, *İslâm Tarihi* (haz. Ahmet Lütfi Kazancı — Osman Kazancı), İstanbul 1983, s. 40, 80-81, 122-123, 329, 349; Sargon Erdem, "Kazıklar Sahibi Firavun", *Zafer*, sy. 114, İstanbul 1986, s. 3-9; M. Seligsohn, "Amâlik", *İA*, I, 392; F. Hommel, "Arabistan (Tarih)", *İA*, I, 486-487; B. Moritz, "Arabistan (Yazı)", *İA*, I, 503; Besim Darkot, "Lut Gölü", *İA*, VII, 91-93; Ahmet Suphi Furat, "Yûşa", *İA*, XIII, 443-444; "Amâliq", *CEAC*, s. 37; G. M. Landes, "Amalek", *IDB*, I, 101-102; A. Jeffery, "Arabians", *a.e.*, I, 181-184; J. A. Thompson, "Camel", *a.e.*, I, 490-492; R. F. Schnell, "Hagrîte", *a.e.*, II, 511; G. M. Landes, "Ishmaelîtes", *a.e.*, II, 748-749; S. Cohen, "Salt, Valley of", *a.e.*, IV, 168; W. H. Morton, "Salt Sea", *a.e.*, IV, 168; S. Abramsky — E. E. Halevy, "Amalekîtes", *EJd*, II, 787-791; M. Avi — Yonah, "Dead Sea", *a.e.*, V, 1391-1394; G. Vajda, "Amâlik", *EI²* (İng.). I, 429.

SARGON ERDEM

AMÂME

(bk. SARİK).

AMÂRE

(عمارة)

Güneydoğu Irak'ta
Meysân ilinin merkezi.

Dicle'nin doğu (sol) kıyısında, Basra ile Kütül'amâre arasında yer alır; nüfusu 81.000 civarındadır (1980). XVII. yüzyılda bir köy görünümünde olan Amâre,

XIX. yüzyılın sonlarından 1914'e kadar Osmanlı Devleti'nin Basra vilâyetine bağlı aynı adı taşıyan sancağın merkezi statüsünde idi. Amâre, Bağdat Valisi Nâmik Paşa'nın bölgede isyan halinde olan Benî Lâm ve Âl-i Bû Muhammed aşiretleri üzerine yaptığı askerî harekât sırasında (1862), Dicle'nin sol kıyısında bir ordugâh kurulması sebebiyle halk arasında bir müddet Ordu adıyla anıldı. Asayişin sağlanmasından sonra burada bir kışla inşa edildi ve şehir daha sonra tüccar, esnaf gruplarının yerleştirilmesiyle bir ticaret merkezi haline geldi. Bu dönemde Amâre, Dicle'de işleyen buharlı gemiler için bir yakıt ikmal istasyonu ve 1890'dan itibaren II. Abdülhamid'in bölgedeki emlakının idare edildiği bir merkez olarak kısa zamanda gelişti. Amâre, İngiltere'nin Irak harekâtından sonra 1915-1932 yıllarında İngiliz manda yönetiminde kaldı ve bu dönemde Basra ile arasına askerî maksatlarla bir demiryolu hattı inşa edildi. Irak Kralığı döneminde, 1940 sonrasında şehrin özellikle güney kesimi düzenli bir şekilde gelişti. Ancak bölgede bulunan Benî Lâm, Âl-i Bû Derrâc ve Âl-i Bû Muhammed adlı aşiretler, Osmanlı döneminde olduğu gibi tam bir idarî kontrol altına alınamamışlardır.

XIX. yüzyılın sonlarında Amâre'de üç cami ile bir rüşdiye ve altısı müslümanlara, dördü gayri müslümlere ait olmak üzere on sıbyan mektebi bulunuyordu ve şehrin o tarihlerdeki nüfusu 9500 idi. 1900'lerde toplam nüfusu 150.000 olan sancağın merkez kazası Amâre'den

başka Şatra, Zübeyr ve Düveyric adlı üç kazası ve aynı yıllarda nüfusu 41.000 olan Amâre kazasının da Ali eş-Şarkî, Ali el-Garbî ve el-Ezer adlı üç nahiyesi bulunuyordu.

Yakın zamanda adı Meysân olarak değiştirilen Amâre ilinin yüzölçümü 14.103 km² ve nüfusu 411.843 (1985 tahmini) olup Amâre, Kal'atü Sâlih ve Ali el-Garbî adlı üç kazası bulunmaktadır. Dicle'nin her iki tarafına yayılmış olan ilin sulana-bilen topraklarında Osmanlılar devrinde olduğu gibi bugün de büyük ölçüde ziraat yapılmakta, pirinç, buğday, arpa, mısır, hurma, portakal ve kayısı başta olmak üzere çeşitli ürünler yetiştirilmektedir. Bölgede çoğunluğu pamuklu ve keten üzerine olan dokuma endüstrisi kuruluşları yer alır; hayvancılık bir hayli gelişmiş olup Amâre'nin yün ve yapağuları dünyaca ünlüdür.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmûsü'l-a'lâm, V, 3207-3209; *Basra Vilâyeti Salnâmesi* (1318), s. 214-215; Cuinet, III, 277-295; S. H. Longrigg, *Four Centuries of Modern Irak*, Oxford 1925; a.mlf., "Amâra", *EJ*² (İng.), I, 431; C. C. Lorimer, *Delitü'l-hâlic: el-kısmü'l-coğrâfi*, Doha, ts. (Metâbiu Ali b. Ali), I, 88-92; III, 1039; Abdürrezzâk el-Hasenî, *el-İrâk: kadîmen ve hadîsen*, Beyrut 1400/1980, s. 188-195; J. B. Tavernier, *Les Six Voyages en Turquie en Perse et aux Indes*, Paris 1981, I, 304.

İDRİS BOSTAN

AMARI, Michele

(1806-1889)

İtalyan siyaset adamı
ve şarkiyatçı.

Genç yaşta siyasete atıldı ve doğduğu yer olan Sicilya adasının bağımsız olarak İtalya'dan ayrı kalmasına çalıştı; ancak girişiminde başarı elde edemedi ve 1849'da Paris'e sürgüne gönderildi. Burada bulunduğu sıralarda fikir ve çalışmaları yeni bir istikamet kazandı. Sicilya'nın tarihte bakımsız, geri kalmış, ihmale uğramış küçük bir ada olmadığını, aksine büyük medeniyetlere kaynak teşkil etmiş önemli bir yer olduğunu öğrenip çalışmalarını bu yöne kaydirdi ve Antikçağ'dan çok İslâm hâkimiyeti dönemini incelemek gerektiğine inandı. Sürgün yılları onun için çok faydalı oldu, zira çevresinde geniş bir ilim muhiti buldu; tanınmış şarkiyatçılardan Reinaud'nun ekolünü tanıdı, ayrıca Quatremère ve De Slane ile olan dostluklarını ilerletti. Arapça öğrenerek ana kaynaklar üzerinde ça-

lışmaya başladı ve ilk eserlerini bu yıllarda kaleme aldı.

Amari sürgün yıllarında, İtalya'nın bağımsız küçük devletler halinde kalması bir tek yönetim altında birleşmesinin daha faydalı olacağı kanaatine vardığı için 1859'da vatanına dönerek bu alanda çalışmalara başladı ve başarılarından dolayı 1861'de ilk kurulan senatoya üye seçildi. 1862-1864 yılları arasında da eğitim bakanı olarak ülke çapında ilk eğitim-öğretim reformlarının gerçekleştirilmesini sağladı. Aynı tarihlerde ilmî çalışmalarını da hızlandırdı. Arap-İslâm kaynaklarına eğilerek bu eserlerin Sicilya ve İtalya hakkında verdikleri bilgileri toplayıp doğduğu yerle ilgili büyük bir eser yazdı; çok önemli kayıt ve kaynakların da tahlilî yayımlarını gerçekleştirdi. Ayrıca İtalyan arşivlerine inerek buralarda bulunan Arap ülkelerinden gelme vesikaları inceleyip yayımlamış ve bu alanda öncü sayılmıştır.

Eserleri. İslâm araştırmaları sahasında büyük bir şöhreti bulunan Amari'nin eserleri birkaç ana bölümde toplanabilir:

a) **Kitap Çalışmaları.** 1. *Storia dei Musulmani di Sicilia* (Sicilya müslümanları tarihi). 1854-1872 yılları arasında Firenze'de (Floransa) üç cilt olarak yayımlanan bu eserin ilk cildinde Sicilya'nın Eskiçağ ve Ortaçağ dönemleriyle ilk İslâm akınları üzerinde durmuş ve özellikle 827'de Sicilya'ya ve daha sonra da İtalya topraklarında Taranto ile Bari şehirlerine yapılan ilk akınları anlatmıştır. II. cilt XI. yüzyılda müslümanların Sicilya adasına nasıl sahip olduklarını, III. cilt ise İslâm egemenliğinin son yıllarını ihtiva etmektedir. Bu eserde olaylar zinciri yanında müslümanların bilhassa Batı Akdeniz'de ne gibi roller oynadıkları, ekonomiye, kültüre, günlük hayata ve güzel sanatlara ne gibi yenilikler getirdikleri de açıklanmıştır. Amari bu eserinde basılmamış pek çok Arap kaynağından faydalanmış ve aynı zamanda bunları Batılı kaynaklarla da karşılaştırmıştır. Böyle bir çalışma nâdir görüldüğü için eser ilim âleminde büyük yankı uyandırdı ve az sayıda basılan nüshaları kısa zamanda tükendi. Eserin, 1933-1939 yıllarında tanınmış Arap dili ve edebiyatı uzmanı Carlo Alfonso Nallino tarafından gözden geçirilen yeni bir yayımı, iki cildi ikişer bölümden oluşan üç cilt halinde beş kitap olarak gerçekleştirildi; bu neşrin 1980 yılında fotomekanik usulle bir baskısı daha yapıldı. Bir

Amâre

